

RIASSUNTI IN UNGHERESE

MAGYAR NYELVŰ ÖSSZEFOGLALÓK

FABINY TIBOR:

Az angol és az erdélyi unitarizmus kezdetei

A tanulmány a XIV. századi angol és az erdélyi unitarizmus kezdeteit vizsgálja. A szerző szerint mind az angol, mind az erdélyi unitarizmusra nagy hatást gyakorolt az olasz Jacobus Acontius /1520-1567/ munkássága. A tanulmány ismerteti Acontiusnak a türelemről írott munkáját /Satanae Stratagemata/, valamint a történelemről és a módszerről írott műveit. Acontius angliai és erdélyi hatásának kimutatása után a szerző a XVI. és XVII. századi angol és erdélyi unitárius kapcsolatokat tárgyalja.

ÖRDÖGH ÉVA:

Humanizmus és Reneszánsz Giovanni Gentile értelmezésében

A gondolkodás történetében a XIX., XX. század fordulója a pozitívizmus és az idealizmus küzdelmének időszakára. Ekkor születnek Giovanni Gentile /1877-1944/ első történeti munkái is. Megőrizve a pozitívista módszer talán leggyümölcsözőbb elemét, a konkrét szövegkutatás gyakorlatát, Gentile az idealista gondolkodás hegelei, spaventai hagyományaihoz csatlakozik, miközben ezt az idealista irányt saját filozófiájának, az aktualizmusnak egyedi látószövegével módosítja. Gentilének ezt a sajátos történeti-filozófiai alapállását látjuk tükröződni a Humanizmusról és a Reneszánszról írott munkáiban megfogalmazódni.

A Reneszánsz és a Humanizmus, mint a Reneszánsz előkészítése, a gondolkodás történetének egyazon fejlődési szakaszát jelölik: a szellem szubjektív mozzanatának előtérbe kerülését /Humanizmus/, majd kiteljesedését /Reneszánsz/.

A könyveibe feledkező humanista még szűk individuális világképe kozmikussá tágul a Reneszánsz nagyjainak egyetemességében. A középkor kérdései ember és természet, ember és tudomány, ember és Isten kapcsolatáról, a Reneszánsz szellemiségének szubjektív, vagy miként Gentile használja, esztétikai fókuszában lényegileg új válaszokat hívnak életre Campanella, Pomponazzi, Pico, Ficino vagy éppen Galilei gondolkodásában.

Különösen frissnek hatnak Gentile észrevételei a Reneszánsz megőrzött, megújított vallásképéről.

A cikk szerzője Gentile Humanizmus- és Reneszánsz értelmezésének legnagyobb hiányosságát az olasz filozófus történeti általánosításaiban látja, mellyel Gentile egyetlen logikai sémára, a szellem szubjektív mozzanatára szűkíti egy egész történeti kor sokszínű gondolati, művészi, társadalmi palettáját.

E hiányosságok mellett ugyanakkor igen szuggesztivak maradnak Gentile portréi a Reneszánsz nagy alakjairól.

PÁL JÓZSEF:

Mors osculi

A XV. századi Firenzében kétféle, egymással ellentétes halál-felfogás létezett. A középkor óta pesszista koncepció a test bomlásának képét látta benne, míg mások, a korszakban elterjedő neoplatonikus eszmék hatására a lélek felszabadulását ünnepelték a földi világ elhagyásában. Ez utóbbi felfogás nemcsak görög, hanem más, egyiptomi, zsidó-kabbalisztikus forrásokból is merített. Michelangelo, Lorenzo de Medici, Ficino, Pico della Mirandola, Matteo Palmieri műveit inspirálta elsősorban a csókhalál gondolata. Eszerint a halál szerelmi aktus, amelynek során valamely "égi" lény magához öleli "földi" párját. A csók halál, ugyanakkor az új, igazi lét kezdete is.

SZABÓ GYŐZŐ:

Baldassare Castiglione nyelvi nézetei

Az udvari ember szerzője a reneszánsz nyelvészeti gondolkodásnak is egyik kiemelkedő képviselője, sőt az úgynevezett "nyelvi kérdés" kiegyensúlyozott, higgadt értelmezése és előremutató, általános nyelvészeti megfigyelései tekintetében meghaladja kortársait.

Castiglione nem írt külön nyelvészeti traktátust, de az eszményi udvaroncról szóló könyvének számos lapját a nyelvi eszményeknek szenteli; az 1527-es kiadás előszavában pedig nyelvi nézeteinek és gyakorlatának bírálóival vitázik.

Felfogása a dantei De vulgari eloquentia ihletéséről tanúskodik és olykor Machiavellit is visszhangozza, de mindenképpen szembenáll Bembo elképzeléseivel, aki a régi toszkán írók utánzását szorgalmazta.

Castiglione az utánzás, a nyelvi affektálás helyett a természetességet, a régi toszkán minták helyett pedig saját korának és egész Itáliának a nyelvhasználatát tartja követendőnek. Hangsúlyozza a nyelvek egyenlőségét, megelőlegezve a nyelvi univerzálék gondolatát is. Beszél a jelentések és a jelentéseket hordozó hangtestek egységéről, az írott és a beszélt nyelv különbségeiről.

A nyelvet bizonyos mértékben közös emberi "invenció"-nak tartja. Funkcionális nyelvszemlélete révén is előkelő helyet foglal el és összekötő szerepet tölt be a Dante és a Felvilágosodás közötti olasz nyelvészeti gondolkodásban.

SZKÁROSI ENDRE:

A szellem által vont kéz

Michelangelo 151. szonettje a lírai életmű középpontja: poétikájának, művészet- és létfelfogásának tartalmi és formai szempontból egyaránt legtökéletesebb tárgyasulása.

Az első kvartina tárgyi, fogalmi kettőssége azt a michelangelói koncepciót fejezi ki, amely a művészi alkotás sarokpontjának az intellektus és az anyag küzdelmét tekinti.

Az ideális imitáció elvéből anyanyelvű poétika bontakozik itt ki: a művész nem egy üresedő konvenciórendszer prizmáján keresztül tekint a valóságra és az anyagra, hanem közvetlenül, saját szubjektumának erőterében néz szembe a valósággal és művészetének anyagával.

A második kvartina az elsőnek pontos tükörképe gondolati, formai és grammatikai értelemben egyaránt. Anyag és szellem filozófiai dualitása erkölcsi értelemben is tovább kettőződik.

Az első két versszak feszes kompozíciója és jelentés telítettsége után a harmadik versszak ritmikailag megiramodik, a súlyos tagoltságot könnyedebb lendület váltja fel.

Az utolsó tercina fogalmai és logikája, illetve stilisztikai tagoltsága szerint is a kvartinákhoz kapcsolódik vissza.

A vers zárt motívumrendszere nemcsak a szerkezet és a forma aszkétikus ökonomizmusára mutat, hanem arra a rendkívüli következetességre is, ahogyan Michelangelo gondolatvilága felépül. Ahogyan a vers strófikus szerkezetének egyes tudatszintjein, úgy halad a költő egész költészetében a művészet-filozófiai szinttől az etikai-lelki szinten át a halálfilozófián, valamint a spirituális szerelemtől az isteni szeretetig ivelő úton keresztül a létfilozófiai lira magaslatára.

Mindez persze nem volna lehetséges egy szintetizmusában, belső kiépitettségében alapvetően új versformálás-mód kialakítása nélkül. Ennek legnagyobb újdonsága és ereje a vers kompozíciós és gondolati terének felfedezése. Michelangelo a petrarkizmus és a petrarcai költészet hagyományát egyesíteni tudta a dantei térlátással és univerzalitás-igénnyel.

A hagyományokból és a korviszonyokat érzékenyen értelmező intuíciójának invencióiból új architektonikus vers-teret teremtett.

SZÖRÉNYI LÁSZLÓ:

A Szigeti veszedelem és az európai epikus hagyomány

Zrínyi eposza a Tasso utáni európai epikatörténeti kontextus szerves része. A magyar epikai hagyomány, mint műfaj történeti hagyomány felől nem közelíthető meg, sőt a költő a készen kapott történeti és ideológiai előzményeket is átformálta epikus szándékának megfelelően. Tasso, valamint a Tasso-követők és Marino szellemében használta fel antik mintaképeit, Vergiliust, Ovidiust és Lucanust, és jutott el sok ponton - a latin költőkön túl - Homérosz önálló imitációjáig. A tanulmány részletesen vizsgálja azt a metódust, amellyel Zrínyi az "eposzi közvagyon" vizsgálta és így törekszik Arany alapvető komparatiztikai tanulmányát továbbgondolni.

VÍGH ÉVA:

A neoplatonikus szerelem eszméje Castiglione "Udvari ember"-ében

A reneszánsz kori filozófiai elméletek közül a neoplatonizmus volt az, amelynek elterjedését és továbbélését egyfajta "vulgarizálás" révén a képzőművészetek és az irodalom segítették elő. Különösen a neoplatonizmus szerelem-felfogása az a motívum, amely a XVI. század folyamán nagy jelentőségre tett szert az olasz irodalomban. Baldassare Castiglione Udvari ember c. értekezésének IV. könyve bár kétségtelenül sokat merített az itáliai szerelmi költészet hagyományából /különösen Petrarca szellemi és formai hatása figyelemre méltó/, mégis alapvetően Ficino Platon-kommentárját szem előtt tartva és Bembo Asolani-jának ismeretében nyújt egyfajta irodalmi-filozófiai-esztétikai megközelítést. Olyan kategóriák, mind a szépség, jóság, kettős szerelem, stb. magyarázatán keresztül jut el Castiglione az egyetemes szépség ideájához, az önmagában való szépség szemléletéhez, végső soron Istenhez. A platonista elem - egyébként végig nyilvánvaló - tudatos keresztényesítése ennél a tézisznél a legnyilvánvalóbb.

A szellemi szercelem funkciója: az ember tökéletesítése, azaz az anyagi lét szublimálása a szellemi szférákba való emelkedéssel.

A Castiglione-féle platonikus szerelemtan kidolgozása kapcsán nem lehet eredeti filozófiai megfogalmazásról beszélni.

Viszont a dialektikus szerkezet és a terminológia bár filozófia igényű, de alapvetően irodalmi-esztétikai "egyszerűsítésével" az Udvari ember is hozzájárult az érett reneszánsz esztétikai alapelveinek megértéséhez. A téma udvari környezetbe helyezésével, ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy a Cinquecento udvari embere számára a filozófiai elmélkedés nem elsősorban metafizika, hanem morális igény volt, tehát a filozófiai elmélet népszerűsítése társadalmi, gyakorlati szükségszerűségként merült fel a korszak irodalmában és esztétikájában.